

بِحکمہ اللہ علیہ السلام

بررسی و نقد احادیث وصیت و صلاح ابی بکر

استاد راهنما: حجت الاسلام خطیبی

نویسنده: محمد طهماسبی فر

آبان ۱۴۰۲

موسسه بیان معرفت

چکیده

با توجه به وجود اختلاف در فضیلت ابوبکر و اتفاق نظر علمای بغداد اعم از قدما و متاخرین و جمعی از عالمان بصره بر فضیلت حضرت علی {ع} و سست بودن استدلال اهل سنت بر ادعای عدم واگذار شدن امر خلافت به رای مردم و انتخاب و شورا و روشن بودن فضیلت حضرت علی و وضوح ادله لزوم تعیین خلیفه و جانشین از جانب پیامبر اکرم، اهل سنت را وارد فاز جدید و جمع آوری آیات و روایات دال بر برتری خلیفه اول و اثبات مشروعیت خلافت او کرده است که به دو مورد از آنها در این مقاله اشاره می شود.

واژگان کلیدی

شیعه، اهل سنت، اسلام، جانشین، خلیفه، پیامبر گرامی اسلام، حدیث وصیت، حدیث صلاة ابی بکر

مقدمه

کسانی که مدعی تعیین خلیفه با انتخاب مردم و مسلمانان هستند به روایاتی ضعیف و جعلی و برخی اقوال منسوب به صحابه و استظهارات همسران پیامبر که مفاد آنها واگذاری امر خلافت به مردم است استفاده می کنند که این روایات علاوه بر متهم بودن برخی راویان آن به دشمنی با حضرت علی و اهل بیت {ع} هیچ دلالتی بر خلافت ابوبکر و سایر خلفا نداشته و به همین دلیل از سوی بسیاری از علمای اهل سنت مورد اعتنا و توجه قرار نگرفته است.

الف: حدیث وصیت

أدعی لی أبابکر أباک و أخاک حتی أکتب کتابا، فإنی أخاک أن یتمنی متمن و یقول قائل: أنا أولى و یأبی الله و المومنون إلا أبابکر. (۱)

عایشه می گوید: رسول خدا در مریضی که منجر به رحلت ایشان گردید به من فرمودند: پدرت ابوبکر و برادرت عبدالرحمن را صدا بزن تا مطلبی را بنویسم؛ چرا که می ترسم بعد از رحلت من افرادی خود را جانشین من معرفی کنند در حالی که خداوند و مؤمنان غیر از ابوبکر را نمی خواهند.

— عده ای از علمای اهل سنت روایت مذکور را یکی از ادله اثبات فضیلت و برتری ابوبکر دانسته و با استناد به آن در صدد اثبات خلافت ابوبکر و مشروعیت آن بر آمده اند. (۲)

بررسی و نقد سند روایت

۱. این روایت تنها از طریق عایشه نقل شده و از صحابی دیگری نقل نشده است.
۲. عایشه در نقل چنین احادیثی که در صدد بالا بردن مقام پدرش و کاستن از شأن و مقام امیرالمؤمنین {ع} متهم بوده و احادیش مردود است.
۳. در سند روایت افرادی همچون یزید بن هارون، ابراهیم بن سعد، صالح بن کیسان، محمد بن مسلم زهری و عروه بن زبیر قرار دارند که از سوی علمای جرح و تعدیل اهل سنت، مورد جرح قرار گرفته و تضعیف شده اند و اکثر آنان به دلیل همکاری نزدیک با حاکمان اموی و عباسی و دشمنی با حضرت علی {ع} در موضع اتهام قرار دارند.

بررسی و نقد دلالت روایت

۱. اگر روایت نقل شده صحت داشته، چرا ابوبکر و عمر ذر سقیفه به جای استناد به قوم و قبیله، به آن استناد نکرده اند؟
۲. عمر بن خطاب بنا به علل مختلف یکی از طرفداران و حامیان سرسخت خلافت ابوبکر بود، چرا هنگام رحلت پیامبر {ص} با توهین به رسول خدا از معرفی شدن ابوبکر به عنوان خلیفه و جانشین پیامبر ممانعت کرده است؟ (۳)
۳. با توجه به ادعای عایشه در این روایت، اگر تصمیم پیامبر بعد از رحلت ایشان به واقیت پیوسته بود، چرا عبدالله بن عباس در حسرت عملی نشدن دستور پیامبر شدیداً گریه می کرد و اشک می ریخت؟
۴. در فقره پایانی روایت نقل شده توسط عایشه، رسول خدا فرمودند: خداوند و مؤمنان فردی غیر از ابوبکر را نمی خواهند و انتخاب نخواهند کرد؛ آیا بنی هاشم، حضرت فاطمه، حضرت علی و صحابه ای همچون سعد بن عباد، زبیر بن عوام، حباب بن منذر و عده ای دیگر که خلافت ابوبکر را نپذیرفته اند، مؤمن نبودند؟
۵. مطابق روایتی که عایشه نقل کرده، رسول خدا فرمودند: مؤمنان در انتخاب ابوبکر هیچ اختلافی نداشته و متفق القول ابوبکر را انتخاب خواهند کرد، در حالی که مسلمانان در انتخاب ابوبکر نه تنها متفق القول نبوده، بلکه اختلاف آنان تا به امروز نیز ادامه پیدا کرده است.
۶. در برخی روایات همسو با روایت عایشه این مضمون وجود دارد که رسول خدا با معرفی ابوبکر، قصد داشتند از گمراه شدن مسلمانان جلوگیری کنند؛ آیا این مطلب از نظر تاریخی صحت داشته و مسلمانان گمراه نشدند؟ آیا صحابه به جنگ یکدیگر نرفتند؟ آیا صحابه یکدیگر را نکشتند؟

۷. روایتی که عایشه نقل می کند با روایات دیگری که از خود عایشه، عبدالله بن عباس و عمر بن خطاب نقل شده، در تعارض و تضاد است.

۸. این روایت با توجه به شرایط زمانی صدور آن، حتی بر فرض صحت سند و صدور آن از رسول خدا، حجیت نداشته و قابلیت اثبات افضلیت ابوبکر را ندارد؛ زیرا بنا به گفته عمر بن خطاب، رسول گرامی اسلام {ص} در شرایطی این مطالب را فرمودند که حالشان خوب نبوده و سخنان آن حضرت در این شرایط حجت نیست.

۹. هیچ شک و تردیدی وجود ندارد که روایت نقل شده توسط عایشه، در مقابل حدیث معروف (قلم و دوات و کاغذ) که توسط عالمان شیعه و سنی نقل گردیده، جعل شده است. (۴)

۱۰. اضطرابی که در متن و الفاظ حدیث عایشه مطابق نقل مسلم بن حجاج نیشابوری و محمد بن اسماعیل بخاری وجود دارد، نشان از جعلی بودن آن است.

۱۱. آیا منظور رسول خدا از برادر عایشه عبدالرحمن بن ابوبکر است؟ وی برادر تنی عایشه بوده و در سالی که دعوت رسول خدا علنی شد به سن بلوغ رسیده بود، اما نه تنها حاضر به پذیرش اسلام نشد بلکه پدر و مادرش را نیز که تظاهر به اسلام کرده بودند به کفر فرا می خواند و همچنین در جنگ بدر و احد در سپاه مشرکان حضور داشت و در سال فتح مکه از روی ناچاری تظاهر به اسلام کرد. (۵)

ب: حدیث صلاة ابی بکر

مرض النبی صلی الله علیه و اله و سلم فاشتد مرضه، فقال: مروا أبابکر فلیصل بالناس. (۶)

عایشه می گوید: هنگامی که پیامبر اکرم مریض شدند و سپس مرضی شان شدن یافت، به ابوبکر فرمودند: برو و برای مردم نماز بخوان.

-ماجرای نماز خواندن ابوبکر به جای پیامبر در ایام بیماری آن حضرت، یکی از مهمترین ادله اثبات مشروعیت خلافت ابوبکر نزد اهل سنت می باشد. (۷)

بررسی و نقد روایت

۱. استفاده مشروعیت خلافت ابوبکر از امامت در نماز صرفاً یک برداشت است و نص بر خلافت ابوبکر نیست.

۲. این استدلال مبتنی بر یک قیاس باطل است که شیعه و بعضی از اهل سنت آن را قبول ندارند.

۳. بر اساس مستندات و شواهد معتبر تاریخی و روایی اهل سنت، ابوبکر در روز های آخر عمر شریف پیامبر در مدینه حضور نداشته و امکان ندارد به جای پیامبر نماز خوانده باشد. (۸)

۴. در همان روایتی که نماز خواندن ابوبکر به جای پیامبر مطرح شده، مطالب دیگری همچون کنار زدن ابوبکر از امامت جماعت نیز مطرح شده است که نباید از آنها غفلت کرد. (۹)

۵. بر اساس روایات نقل شده در کتب اهل سنت، ابوبکر امامت جماعت را بر عهده داشت و مردم نیز یک رکعت از نمازشان را به امامت ابوبکر خوانده بودند؛ ولی هنگامی که رسول خدا وارد مسجد شد، بقیه نماز را خود آن حضرت خواند.

لذا باید پرسید: به نظر علمای اهل سنت که به مفاد و مضمون این روایت فتوا داده اند، وجود دو امام جماعت و دو دسته مأمومین در یک نماز، صحیح است؟ آیا کسی که خودش امام جماعت است می تواند در وسط نماز نیتش را برگردانده و به شخص دیگری اقتدا کند؟

۶. عهده دار شدن امامت جماعت مسلمانان در زمان رسول خدا اختصاص به ابوبکر نداشته و رسول خدا هر گاه از مدینه خارج می شدند یکی از صحابه را به عنوان جانشین خودشان در مدینه می گماشتند که مسئولیت نماز جماعت را هم بر عهده داشته است. (۱۰)

۷. مطابق برخی مستندات تاریخی، ابوبکر در روز های آخر زندگی رسول خدا در مدینه نبوده است و سه روز بعد از رحلت رسول خدا به مدینه آمده است؛ حال اگر بپذیریم که امامت جماعت در روز های آخر عمر پیامبر نشانه خلافت است، همان شخصی که در آن روز ها امامت جماعت را بر عهده داشته سزاوار تر به خلافت خواهد بود.

۸. بنا به گواهی تاریخ، حتی در حضور رسول خدا نیز عده ای از اصحاب آن حضرت، امامت جماعت را عهده دار شده و رسول خدا نیز به برخی از آنان اقتدا کرده و پشت سرشان نماز خوانده اند؛ آیا همه آنان شایسته خلافت می باشند.

۹. اگر امامت جماعت نشانه لیاقت برای رهبری است، پس ابوبکر باید بعد از خود عبدالرحمن بن عوف را به رهبری انتخاب می کرد نه عمر بن خطاب را.

۱۰. عایشه در نقل قصه نماز و فضیلت تراشی به نفع پدرش، متهم است.

۱۱. در سند برخی روایات نماز ابوبکر، افرادی قرار دارند که جزء نواصب و دشمنان حضرت علی هستند.

۱۲. در روایات مربوط به نماز ابوبکر، از نظر مفاد و لفظ، تفاوت ها و تناقض های زیادی وجود دارد که نشان دهنده ساختگی و جعلی این ماجرا است.

۱۳. بر اساس روایات نقل شده در کتب اهل سنت، هنگامی که رسول خدا به ابوبکر دستور دادند برای مردم نماز بخواند، عایشه گفت: ابوبکر انسانی دل رحم است و به خاطر مریضی شما ناراحت بوده و زود گریه میکند، بهتر است به عمر بگویید نماز را بخواند؛ که این فقره از روایات یکی از شواهد غیر واقعی بودن کل ماجرا است. (۱۱)

۱۴. اگر دستور پیامبر به ابوبکر برای نماز نشانه جانشینی است، چرا ابوبکر این را به عمر تعارف می کند و می گوید تو نماز بخوان. (۱۲)

۱۵. مطابق روایات نقل شده در منابع اهل سنت، هنگامی که امام جماعت نشسته نماز می خواند همه مأمومین نیز باید نمازشان را نشسته بخوانند، با این تعبیر ابوبکر در نمازی که خوانده اشتباه کرده و باعث اشتباه بقیه نمازگزاران نیز شده است.

۱۶. بر اساس روایات اهل سنت امام جماعت جایگاه خاصی ندارد و شخص فاجر، فاسق، ظالم و... هم می تواند امامت را بر عهده بگیرد.

۱۷. بنا بر گفته عمر بن خطاب، سخن پیامبر در این ایامی که حالشان خوب نبوده و (نعوذ بالله) هذیان می گفتند، اعتباری ندارد.

۱۸. اگر دستور پیامبر به ابوبکر برای اقامه نماز دلالت بر جانشینی ابوبکر می کند، چرا دستور پیامبر در غدیر خم دلالت بر جانشینی حضرت علی نکند؟

نتیجه گیری

و در آخر پس از آشنایی با روایات مورد استناد اهل سنت و بررسی و نقد و بیان اشکالات آنها، نظر عمادالدین طبری را در مورد عایشه و فضایل و مناقب خلفا بازگو می کنیم؛ عمادالدین طبری می نویسد: ابوهیره خطاب به عایشه می گوید: ای عایشه! از سر من دست بردار! من ۷۰۰ حدیث از احادیث رسول خدا که درباره حضرت علی بود، به خاطر همراهی و همفکری با ابوبکر و عمر، به نفع آن دو تغییر دادم. (۱۳)

فهرست منابع

۱. صحیح مسلم: ص ۱۱۰۵، کتاب فضائل صحابه، باب فضائل ابی بکر، ج ۱۳۱، ۶.
۲. فتح الباری بشرح صحیح البخاری: ج ۱۳، ص ۲۱۹، کتاب الاحکام، باب الإستخلاف، شرح حدیث ۷۲۱۷.

٣. صحيح بخارى: ص ٣٦، كتاب العلم، باب ٣٩، باب كتابة العلم، ح ١١٤.
٤. شرح نهج البلاغه: ج ١١، ص ٤٩، فصل فيما وضع الشيعة والبكرية من الأحاديث.
٥. الإستيعاب فى معرفة الأصحاب: ج ٢، ص ٣٦٨.
٦. صحيح بخارى: ص ١٤٠، كتاب الأذان، باب ٤٦، باب اهل العلم و الفضل أحق بالإمامة، ح ٦٧٨.
٧. البحر المحيط فى أصول الفقه: ج ٣، ص ٥٠١.
٨. الطبقات الكبرى: ج ٢، ص ١٩٠.
٩. سبل الهدى و الرشاد فى سيرة خير العباد، ج ٦ ص ٢٥١، الباب الثمانون فى سرية أسامة بن زيد، تنبيهان.
١٠. الجامع لأحكام القرآن: ج ١، ص ٢٠٤.
١١. فتح البارى بشرح صحيح البخارى: ج ٢، ص ١٧٩، كتاب الأذان، باب ٣٩، باب حد المريض أن يشهد الجماعة.
١٢. تاريخ الأمم و الملوك: ج ٢، ص ٢٣٠.
١٣. تحفة الأبرار: ص ٢٤٥.